

HUSZTI PÉTER

Könyvek, barátok, játszótársak...

Szrácokoromban a könyv a karácsonyi jelentette, a téli színeket, a havat. A fenyőfa alatt jegelőszőr a csillagszóró-díszes papírbra csomagolt könyveket botogtatni igazoltam. A vakációban aztán bújtam az új szerzeményeket, s a képezel szőnyrén repültem a vadludakkal, vágattam a székelyvár felé Old Shatterhand és Winnetou oldalán, hajóztam Abellel Amerikába és akkoriban kötöttem életre szóló barátságot Mauglival és Nyilas Misivel, Dobó katonával és a kis herceggel, a Baradlayfiúkkal és Berend Ivánnal. (Nem settenem, hogy húsz-valahány év múlva a film jóvoltából személyes barátságba kerülök néhányukkal.)

... Nagy narancsszínű-ernyős lámpák szélre, meleg udvarában rétvül arcok rajza dereng, könyvek fölé hajóla.
Micsoda utazás!
Valamennyi arcon más-más éjtől tüze lobog feltárlaján,
zúg, forog a földgolyó...

(Könyv Lajos: Egy könyvtár olvasóteremben)

A Rákóczi Gimnázium ebédlőjében nem voltak narancsszínű lámpák, puha fotelok. A hatalmas tüzfalak ide, az alsógorba nem engedték be a napfényt, a csupasz kőrték állandóan égett, és mindig érezték volt. Mégis itt kezdtem érteni, figyelni a könyveket. Mikor már minden diák megebédelt, elcsúszott az edény-

csörgés, nagy rongyokkal megskálált az asztalokat, az önképzőkör vette át a halimat. Ady- és József Attila-sorok reppenek fel, verscímeken vitakoztunk, szerkesztettük a műsorokat, az újságunkat, a könyvtáros tanár hosszúságú szürke koponyében újabb és újabb könyveket tett elénk, fiatal költők kötetben még nem olvasható verseit hozta kéziratban és olvasott velünk, míg a szigorú gondnok kulcselőgetve nem jelezte, hogy a hivatalos idő órákkal teljűttük.

A költőket, a verseket ebben az ebédlőben fedeztem fel magamnak, szép sorban, ahogy a könyvtáros elém rakogatta őket. Aki a versek titkait nyitogatta velünk, a könyvtáros, hosszú szürke kö-

penyben. Kónya Lajos volt, a költő.

Hiába prédikálják Proust, hogy az írókat csak a könyvekből szabad ismerünk, hiába tanítják ezt a bölcsék, mégis félve örök egy-egy alírást, egy-egy sor könyvemben, személyes találkozásaim emlékeit, barátság-dokumentumokat.

Tersánszky Józsi Jenőtől még gimnáziumi éveimből, mikor a Kakuk Marci olvastam ronggyá, Tamási Árontól abból az időből, mikor önképzőkörünkben összelírást készítettünk Abel utasaitól. Füst Milántól egy aranyozott kiadású IV. Henrik-kötetben, amely első hivatalos színpadi felépésemet jegyzi: Orkény Istvántól, akit nagyon szeretnék egyszerű Jáltzani, Jubás Feritől, Zek Zoltántól, Kormos Pistától, Nagy Lászlótól, Vas Istvántól, akiket sokat mondtam és nagyon szeretek mondani.

Könyvtáram kincse Németh László életmű sorozata is, akivel az Árvól, a Bodnárné és a Két Bolyai hozott össze, és Illyés Gyula komor zöld kötetes könyvei, amelyek segítségével versek újra és újra le a polcra, és ugyanolyan élvezettel halgatatom őket a könyvekből, ahogy nagy ritkán hallgatom az életben —, ha hallhatom.

Sütő Andrásról kaptam barátsággal a Nyugtalán vizeket, baráti kézfogással az Anyám könnyű átmot liget című kedveemet, és egy felemelő bejegyzéssel az Iszetenek és falovcsákban: H. P.-nek az álom jopán-okán igaz egytér-

tésben és ózinate nagrabacsütséssel, S. A. A Csillag a maglyán színpadi bemutatón kezembe nyomta friss drámaakötelet, mint; szégyén Szervét Mihály jegelő megszocializotjának!

Mészöly Dezső! Shakespeare- és Shaw-szerepeim az ő nyelven beszélnek. Így az Esszék és asszók Higgins professzornak érkezett a Pygmalion bemutatón, a Retus nélkül című versekötetét, Lová tett lovagokra küldte Don Desiderio a költő, a hőbortos spanyol loagnak, Don Armadónak, és a Shakespeare új tükörben ragyogó fordításait és tanulmányait H. P.-nek torron gratulálva elragadó Jágórához — sőt én gusterem tétetésű ezt a vastag kötetem M. D.

Mándy Iván! Kezeben új kötetet, átadja szög nélkül. Még akkor éjszaka végigolvasom. Mi ez? Vers, novella, álom vagy a legizálóbb változat? Nem tudok pontosan csak reménykedem mindig, hogy egyszer majd készüldünk egy furcsa szindarabra, amely furcsa szobákban, furcsa utcákon, tereken, szűnikben játszódik, furcsa bútorok, furcsa emberek között, akik beszélnek, hallgatnak, várakoznak és ezt az egészét mind Mándy Iván álmodta nekünk.

Karinyth Ferenc! Cini! Torténetével, alakjával összevissza fonódtam. Novelláit karcoltam, olvastam fennhangon hallgatóság előtt és itthon magamban, néha feltűve, felidőlést keresve. Eteletem és színházunk meghatározó pillanata volt a Gellérthegyi álmod bemutatója, túl az előadón, a sikerén, túl a szerepen valami olyan fontos dolgot tudtam meg ebből a történetből, amit a pontos, hideg történelmekönyvek nem tudtak velem megérteni. Talán ezzel kezdeném a Karinythkedikciót sorait: A Flúmnak az Atyai Ástán az Ezepe is atyai áldással! Régebből! A bilkiző tigris, amelyet szinte elulajdonítottam könyvespolcáról, új befelicitantotta: H. P.-nek, engedve az erőszaknak és múltbéli érdemeit emlegető körülménynek fogadta el, Dr. Karinyth.

(Itt Tabb László vigjátékára utalt — akitől szintén fel tucatt dedikált kötetem van —, az Enyhítő körülmény, amelyben egy bugyuta rendőrtizedest jászoltam és azt házban, igazából ezzel diábörtöm be a színház világába.)

A Hét játék, amelyben hét szindarabot kaptam Cinitől, mint a nyolcadik új vidék föjtétkosa. A Leányfalu és játéka Jágó címere érkezett. Egy nagyon szép és púós már az egész családunk, szeretnek azt, sőt ópapai szeretlet, „bis hundred zwanzig“!

Cinitől is azt kérem e helyről is, mint minden fontos fróntól, hogy gyarapítsa tovább magányiunk könyvtárára s színházra és sem baj, ha új darabjaiban szenzációs szerepek várnak, kifejezetten rám.

Filmet forgattunk. Ilés Endre Méreg című dramájából, de inkább úgy mondanám, a Méreg ötlemből. Egy nagyon szép és púós, látottam vele. A munka sodrában megint újra menni mindent kellett megtanulnom. Zongorázní és kottái rajzolni, motorcsónakot vezetni és röntgendiagnosztikát olvasni, lovogva rohanni ki az életből, társulni a senki és senki nem küldözölő hallalál, ahogy Kosztolányi, Karinyth, Babits és Bortók Béla.

Ez a dráma is millió gyökérből táplálkozott világban. Otthon vagyok Ilés Endre világában. Drámai, asszók, képek, jótállás, amelyekkel szerepeket íthott és küldözöl, alakjai, akiket nagyon jól ismerek, közel hoztak egymáshoz mindket.

A könyvképről szóló vállomások mai hadd fejesszen be egy levelet, amelyet Illes Endrész írtam a könyv útmapján, miközben a Spanyol Isabella bemutatójára készültünk.

Drága Bandi!

Jó végigjönni a Mánypoki útón. Írásokról a fák kerítések, az úti májakok.
A könyvtár, az irópol, az "ADAMOK" szülőházja. Ezen a télen talán egy király töpöng érte.
Zsigó József!
Egy Városlándi!

Mit akar egy szinész? Mit akar azoknál, hogy jó szerepeket játsszon — lehetőleg jól —, főrdőjn a sikerében, nyitlakozzon, autogramokat írjon, mosolyogjon a fotósok lencséjébe, élvezze a népszerűséget, dühöngjön a ledorongoláson!

Mit akarlak meg? Hadd válaszoljak magamnak Töled kölcsönkért szavakkal! "Tikkokat szeretnék meglenni és megmutatni. Szorongató és ellátlan tikkokat, Emberek tikkait." Talán ez vezette barátágunkat a riválidák családja fényéből a könyvtár többe.

Hadd beszéljek a barátágunkról, Rólad és rólam, arról, hogy mi jelentenek nekem a könyvet, micsoda erős hídak vernek a betűk, szavak, az emlékek, az írásaid, hogy vezetnek, mikor elindulok egy-egy játék, ismeretlen tartomány felé, szabadokként szélen, csúcsok alatt, szorongó félre, boldog várakozással. Hogy mennyi izgalommal készültem bemutatónkra, azt nem bizonygom. Az azonban már titokzatosabb, hogy a jelszükséglet, indulatoknál téli felátöltésről, a próbáldmák dímítőst fényképezése mennyi segítettek az emlékeim, az emlékeink, a lényesekre és csakis az igazán fontosra figyelni! Igen! Az emlékek!

A felejthetetlen beszélgetések a Gellériben, a mostani szalmakövi télen, kicsit hullámos a "melyez" zomnálszában és a meghírt vacsorák és tiszteletök a gyönyörű könyvtár többein, egy fület hegyező, figyelő fiatal és egy öreg Campo San Polo-i oroszán között, és a mi mozgók, a keskeny-filmjeink — hogy Felliniék és Bergmannék sem vetíthetik nagyobb izgalommal és várakozással a műsterheiket, mint mi — és az ábsztrahéjéért félterhegűt élcsárdák. Az újra és újra olvasott levelek, a csak nekem szóló fényvázokál, barátárságot, odafigyeléssel, börtörtájsal; a cikkek, az újságkivágások, amelyekben figyelni tanítottál és utazni látni a városokat, a házakat, kapukat, ablakokat és a mégjüket bájos éte-

teket, sorsokat. Ezereven, amit a kapkodó utazó nem esz szre, az ott lakó pedig elfelejt észrevenni.

S a kővidéi! A figurád, akiktől többet tudok jelszükséglet, színt, karaktert, arcot kölcsönlopni. A primadonna Kariolits professzor és a kis Simonetta Lombó, az álarcos töviszúr, az ezüstsáncos férfi, a paradicsomlé háborogzon figurád meg a többi titokzatos ember, titokzatos élet.

De könyvdramát polcain várakozok! Ez újabb várakozások megfoghatóan jelfedezések. Az egyzárnyú madarak, a Vörös és fekete, Trisztán; hogy csak észrevessza, kapkodva említsém őket. És élnék már az érol, létezők, egy jelenetnyi Julien Sorel, Berniczky Adám, a gaztalan Lorré, az alarcos Adám, a festői egek alatt, és a legujabb, aki ezeken a majusi esteiken is formálódik, sürdülő, igyekszik elizogadni a névelen levelek kusza ütszögéjében, estésiged, nekivad, szemet, családát, él és van ereje úprakészteni, mindent elfiró!

Tudom, nem szeretted a nagy szavakat, a zsidókat, a lufballonokat, a tüzijátékokat, az ünneplést. Dolgoin szeretet. Irni Betűket, szavakat, mondatokat, novellákat, azínhát, drámát, krétárszjakat — könnyen futó színes krétákkal — ebbelészelt, embert megmutató tanulmányt, alkotást — és jellemet megöröz árnyékrajzot.

Dolgoin a műhelyében, gondolkodási tanódb írodalmunk fonalat. Dófiát üttem!

Jó érés, erőt adó, hogy a Névelen levelek Adámjával együtt változatlan erővel bírkozd, asarcukod az étellel, a szorongató és étlelremlő emberi tikkokkal, az észszerűsége beszélőket, a kicsinyes szimpátsákkal, a gyönyöghatátlannó túmó fertőzésekkel, a nagy, igaz féjaldmakkal, a szerelimmel, az áruállással, a hittel. Ennél, azt hiszem, nincs szebb és fontosabb és igazóbb ügy. Bízunk vagyok, hogy játszótarand lehetek!

Péter

Egy különleges "kicsoda-micsoda" játékot játszottunk egy téli estén, egymástól messze eső fogalkozóid, de egymás hivatása iránt lelkesen érdeklődő, kedves társaságban. Először egy zárkózott orvos ismerősünket adtuk feladatul, s rengeteg kérdéssel, sok vakvágyammal ugyan, de végül is elhangzott a doktor úr neve. Most rajtam volt a sor, én voltam a kérdéző.

— Mi lenne, ha város lenne?
— London! Vagy Párizs!
— Mi lenne, ha hangyszer lenne?
— Zongora! Csemballo! Nem, inkább zsekmár!

Ha szín — sponos, elegáns költőcsök; ha hónap — április; ha ételek — kaleidoscóp, ha darab — legalább Pirandello, ha feszültség — Avignon, Jean Vilar játéka; ha épület — a Notre Dame... Sok különös, rafinált választ kaptam, s a válaszokból több ember rajzolódott ki. Egy bírócs, egy hazatérűcs, egy idősödő tanáros, az száguldozó ifjú, egy rutinié, egy újrakésződő, egy óvatoss, egy robbanékonny igazságkimondó, egy ottthonuó pöccelőcs és egy világjáró mindenütt otthonos.

És lassan fogalkozások is körülvonalozódtak. Tudtam már egy színjátszó mestert, egy nagyszűrű színészt — szélesöngés szerepeket, egy különös területen kutató, egy sikeres filmrendező, egy professzort, s egy-éktől válassz mint-határozótt ki. Egy bírócs, egy nagykövetet is sejtettél volna.

— Ez csak a Várkonyi lehet! — böktém ki végül.

Tanárom volt. A színészmesteresége tanított. Pontosan úgy és annyira, amennyit ez a szó jelent. Négycs kötelező, de legalább tíz vagy talán húsz v-i is kell hozzá, Kesetleg egy élet. Valószínűleg egy élet. Várkonyi tanár úr szerint igen. Erre is tanított. Meg arra, hogy mindig figyeljünk azj — mára, a világra, a darabra, a szerepre. És hogy gyorsak legyünk. Testben és lélekben, válaszokban és reagálásokban. Hiszterikusban, toporékolva, fejhangon ordítva győzőljöle a tünayagsót, a késest, a készületlenséget, a merevséget. Követeltetlenséget, a nagymal volt!

(Megesett a forgatásokon, hogy éljel ártira a másnapi jelenetet, más helyszínen, más szituációban, más szövegre, és reggel csodálkozva túrelmentelkedett, hogy mi ezt az új jelenetet nem ismerjük, a vadonatúj dialógust még nem főljük.)

A fősókalón kísérleti osztálya voltunk. Mikor elkezdett minket tanítani, ő is, megint mindent új-

rakezett. Váloztottunk akart valamit a tanítási módszerén. Számszavasokról rendezésért másmódon, máshonnan, megkölöztetni. Eggyev, Hevesi, Odry örköséit is továbbvinni — ez volt a vágya. Az alap perzse — gondolom — sosem változott. A vesszőparipák megrendezés — teljes szántesség, az igazság feltárására, az igazság szántimentálására üldözése. Hi-bínbánk a főiskolán is, és hálísíntene, azotó is egyetlenel a fejünköcs csapadka.

— Pel kell kötnünk mindent — mondta az első örkőcs egyiken, a feladat megterhelte munkamódoztott, a tempó gyorsított lesz. De hát szinészek akarnak lenni! Igaz? Ezért jöttök ide!

Igaz! Ezért mentünk a főiskolára, ezért vagyunk itt ma is.

Egy teljes nappal fölöttünk József Várkonyi, a törtéleteműnk. Előzőleg tavasszal izgatott készülődés, ruharobák, sminkrobák. Át-meg ártágatuk a forgatókönyvet, izlelgettük a mondatokat, faggatuk, kuttattuk ezt a furcsa, utazócs örkőcsöt. A Várkonyi örkőcsök visszhangja Berend Ivánt. Mit jelent nekünk ma, üzen-e valamit? Mit keres közöttünk ma? Többek között erre is választ kerestünk ezzel a filmmel. Mondani akartunk valamit a hivallászereszerenről, a törtéleteméről, a minidij újrakészítésről.

Majdnem hatvan napot forgattunk Salgótarjánban. Keszteleyen, a Tudományos Akadémia előudoterében, a Várban, a tösebz nyüzsegesében, reknékö hőségbén a tárnyákban, a csállék között, a káninban, díderégyé éljzsjak. A bányavárosban a társaság fűszölői tudolokva, díbürgő pólyatíz töbe emeletes lángszólopától perszelve, műtérnek levegőtlen reflektorfényében olvadovva, nehézkörtömenyek között. Mindent Várkonyi, a törtéleteműnk. Most is bizonyosan intenzálisan dolgozot, felekes, lassítós nélkül.

Egy nyár hosszú idő. Ha jó a bangulat, jól megy minden, esti, vasora utáni beszélgetésekre is jut belőle, nevetésre, ugratásra, játéokra és sztorikra.

A kakasokon nevéttünk talán a legtöbbe. Székölögny nagyhangú kakasain. Mert a Berend-házat az igaz faluban építettek és az igazéban Várkonyi, a törtéleteműnk. Hát a kakasok voltak kukorékolat. Ok nem voltak telinteltet a फिल्mesre. Várkonyi pedig eredeti hangot akart használni, hogy előbb maradjon a bessed, Egy-két napig csak marogot, vágást, Kakkalvesselt, még kakkasporkóttól fenyegetőzőit. De a harmadik nap hajnalán a kakasoknak menni kellett. A falu asszonyai hókuk alatt egy-egy számzótt kakkasok elindultak a szomszéd falu felé kornyokhoz, sógorokhoz, rokonytyúkhoz.

Beszélgetni, közösen gondolkodni, néha fontos kérdésekről vitaközi valószínűleg ilyen hosszú forgatás alatt az együtt végzett munka örömeben, összeráztárságlva a szállóid szobák földekeségben lehet igazán. És tanár úrnak egy-két este úgy éreztem, nagy kedve volt emlékezni, jölésémet mesélni: Odryról, a Múvész Színházról, sikerekről, bukásokról, szereimekről, árulóokról, a régi Nemzetről, hajnali sófürdőről, ésekről, pályatranokról, akikkel együtt indult, tiszó fiatalágról, illigalászról, rendezésről, színezszekről, egy gazdag élet, nekü pályá — aprónak tűnő, de sürkén tanítványoknak, munkatársaknak sokat jelentő, önmegszárló, gondolkodásra készítő pillanatról. Kár, hogy már nem csinálhat filmet azokról az évekről, azokról az emberekről, azokról az öltözökről, azokról az előadósokról!

Sütő Andrá

ITT ÁLLOK, MÁSKÉNT NEM TEHETEK...

KET DARAB

Huzsi Péternek a "szegény jérvet lelték" legelő megpólyatíztíztól a poeteiból

Sütő Andrá

bn
1976. 10. 12

KERTENYI KIVÉTELESEN DRÁGÁRÚ!

Kalocsai Ferenc

EZ-ÁZ

A helyek

és mindenki írta

Huzsi Péternek a széphez az erővel*

D. Kautsky

